

BABES – BÓLYAI TUDOMÁNYEGYETEM
PSZICHOLÓGIA ÉS NEVELÉSTUDOMÁNYOK KAR
PSZICHOLÓGIA SZAK

XI. Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia
Kolozsvár, 2007. Május 23 – 24

A TANÍTÓNŐ KÉPE AZ
ÖNÉLETRAJZI EMLÉKEZETBEN

Témavezető
Dr. Szamosközi István professzor

Készítette
Kiss Tímea Tünde

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	2
BEVEZETÉS.....	3
1. Elméleti háttér.....	4
1.1. Az önéletrajzi emlékezet meghatározása	4
1.2. Igazak-e az önéletrajzi emlékezet?	5
1.3. Az önéletrajzi emlékezet viszonya a többi emlékezeti rendszerhez	6
1.4. Önéletrajzi emlékezet és az idő.....	8
1.5. Önéletrajzi emlékezet és érzelmek.....	11
1.6. Élettartamon keresztülívelő önéletrajzi emlékezet	16
2. A tanító rekonstruált képe	17
2.1. Célok	17
2.2. Hipotézisek	17
2.3. Résztvevők.....	18
2.4. Kutatási eszközök bemutatása	19
2.5. Eljárás és kísérleti design.....	19
2.6. Eredmények értelmezése	21
2.7. Következtetések	27
2.8. Kutatás korlátai	29
2.9. Továbbfejlesztési lehetőségek	29
BIBLIOGRÁFIA.....	30

Bevezetés

Az önéletrajzi emlékezet felmérhetetlen fontosságú a szelf, az érzelmek és a személy tapasztalatai szempontjából, a személy azon tapasztalatára nézve, hogy képes fennmaradni egy adott kultúrán belül, az idő során. Ennek következtébe elmondhatjuk, hogy az önéletrajzi emlékezet a pszichológia számos alterület kutatásának tárgyát képezi. Az önéletrajzi emlékezettel kapcsolatos interdiszciplináris érdekek diverzifikáltak és egyre növekvő tendenciát mutat, a neuropszichológiától, klinikai pszichológia, kognitív pszichológia, személyiség pszichológia, fejlődéslélektan, evolúciós pszichológián keresztül a kulturális pszichológiáig (Bender, 2006). Ezen szakterületek keretén belül a kutatások és ezek eredménye izoláltak, nem informálják egymást a kutatások végeredményeiről. Ennek az az oka, hogy az önéletrajzi emlékezet jelentősen komplex és különböző típusú problémákat és eredményeket merít fel a különféle tradíciókat képviselő kutatókban (in Conway és mtai., 2000).

Az önéletrajzi emlékezet irodalmában két nagyobb elméletcsoport említhető: a másolat és a rekonstruktív elméletek. A másolat elméletek (copy theories) gyökerei visszahúzódnak a filozófiai gondolkodásig. Ezen elmélet hívei, főleg filozófusok (Hobbes, 1952, Furlong, 1951, Earle, 1956 in Rubin, 1986) azt vallották, hogy az emlékek az eredeti élmények hű leképződései és, hogy nem mennek keresztül semmiféle változáson. Ez az elképzelés nem állta meg a helyét, mivel kevés bizonyíték áll rendelkezésre, mely alátámasztaná. A rekonstruktív nézőpontot képviselő kutatók azt állítják, hogy az emlékek a rekonstruktív folyamatok eredményei, ugyanakkor igen kevés azon elemek száma, melyek a valódi élményből származnak. Nigro és Neisser (1983, in Rubin, 1986) által bemutatott eredmények, miszerint a személyes emlékek nem az ego eredeti perspektívájából tapasztalhatóak, eléggé erős bizonyítéknak tűnik az önéletrajzi emlékekben közrejátszó rekonstruktív folyamatokra nézve (Brewer, 1986). Brewer (1986) egy részlegesen rekonstruktív folyamatokra építő elméletet javasol.

Kutatásunk folyamán valóban érdekes szempontból szeretnénk megközelíteni az önéletrajzi emlékezetet. Arra kívánunk választ kapni, milyen különbségek észlelhetőek a tanítónő képének felidézésében a különböző életkorú és végzettségű

személyek esetén. A szakirodalom alapos átvizsgálása szerint erre vonatkozó kutatásokat nem találtunk és igazi kihívásnak tűnik e vizsgálat megvalósítása, mely újdonságokat rejthet magában.

Miért éppen a tanító személyét választottuk? Erről kinek – kinek más – más véleménye lehet. Válaszunk egyszerű: mert a tanító egy olyan személy, aki minden ember életében megjelenik és, aki ilyen vagy amolyan módon meghatározza személyiségünket, hozzájárul fejlődésünkhöz. Ő az, aki közelebb kerül hozzánk, az első pedagógus, akire az egyének túlnyomó többsége emlékszik.

E vizsgálat kiváló lehetőség lehet az önéletrajzi emlékezettel kapcsolatos kutatások körének bővítéséhez, talán egy új irányt képviselve. Abban reménykedünk, hogy az általunk feltárt eredmények hozzájárulnak majd a Megismerés konstruktív bővítéséhez.

I. Elméleti háttér

Az önéletrajzi emlékezet meghatározása

Az önéletrajzi emlékezet kutatása az utóbbi évtizedekben nagy fejlődésnek indult és egyre több tudományos munka jelenik meg az emlékezet ezen területével kapcsolatosan, mely hozzájárul az önéletrajzi emlékek, mint pszichológiai konstruktum mélyebb kimerítéséhez.

Az „önéletrajzi emlékezet” terminus meghatározását illetően a kutatók különböző nézőpontot képviselnek, egy teljes fogalmi és metodológiai összevisszaságot eredményezve. Ennek ellenére a legtöbb kutató speciális és különálló memória rendszernek tekinti, azzal érvelve, hogy az önéletrajzi emlékezet a memória elkülönülő, azonosítható területe (Conway,1990).

Robinson (1986) szerint, „amikor önéletrajzi emlékezetéről beszélünk, olyan személyes emlékekre utalunk, melyekkel az egyén saját élettapasztalataival kapcsolatosan rendelkezik”. A saját életünkről szóló emlékek időkapszulák, egy utánozhatatlan múlt ismétlései. Ilyen módon felhasználhatóak arra, hogy valamiképpen felelevenítsük a múltat és, hogy segítségükkel formáljuk jövőnket. Conway (1990), úgy határozza meg az önéletrajzi emlékeket, mint átmeneti,

dinamikus mentális konstruktumok, melyeket egy háttér - ismeretanyagból generálunk.

„Az önéletrajzi emlékezet terminus, melyet a kognitív pszichológusok használnak a személyes eseményeket tároló memória leírására, úgy tűnik, egy különleges metaforát foglal magába: az emlékezet olyan akár egy saját életről szóló elbeszélés, kronológia által szervezett, mint egy könyv fejezetei vagy oldalai reflektálhatja a sorrendet, amelyben az életesemények kitarulkoznak” (Friedman, 2001).

Conway és Rubin (1993, in Nelson és Fivush, 2004) szerint „az önéletrajzi emlékezet az egyén élete eseményeinek emlékei ... egy nagyobb útkeresztződést képez a humán kognícióban, ahol a szelf, az érzelmek, a célok és a személyes jelentések tényezői mind keresztződnek.”

1.2 Igazak – e az önéletrajzi emlékek?

Az emlék felidézője meg van győződve afelől, hogy emlékei hűen tükrözik az eredeti eseményt. Ez nem minden esetben van így.

Éppen ezért a kutatók elkezdtek foglalkozni az önéletrajzi emlékek igaz vagy hamis voltának vizsgálatával, arra kívánva rávilágítani, hogy mik a hasonlóságok és a különbségek és hogyan lehet megállapítani, hogy egy önéletrajzi emlék mikor igaz és mikor hamis. Lampinen, Neuschatz és Payne (1998, in Heaps és Nash, 2001) szerint a hamis emlékek úgy határozhatóak meg, mint a múltból való hamis meggyőződések, melyeket emlékeként tapasztalunk meg.

„**Igazak – e az önéletrajzi emlékek?**” – teszi fel a kérdést Conway (1990), könyve első fejezetének ugyanezen alcímű részében. A kutató Johnson (1985 in Conway, 1990) adataira támaszkodva elénk tárja, hogy az önéletrajzi emlékezet tárgyalásakor nem beszélhetünk arról, hogy egy emlék teljesen hamis, hanem inkább arról, hogy egy emlék egy olyan eseményhez kapcsolódik, mely igenis megtörtént, azonban nem úgy, ahogy azt az illető felidézte.

Heaps és Nash (2001) tanulmányukban arra próbálnak fényt deríteni, hogy az igaz és a hamis önéletrajzi emlékek minőségi szempontból különböznek – e egymástól. Azt találták, hogy az igaz emlékek sokkal gazdagabbak voltak felidézési tapasztalat szempontjából, továbbá a résztvevők sokkal fontosabbnak, nagyobb emocionális

intenzitásuként, tisztább ábrázolással rendelkezőként és kevésbé tipikusakként értékelték a hamis emlékekhez viszonyítva. Az igaz emlékekben megjelenő ábrázolás (imagery) gyakran a beleélő perspektívából volt megtekinthető, míg a hamis emlékekben fellelhető ábrázolást a megfigyelő perspektíva jellemezte (e két típusú perspektíváról a későbbiekben részletesebben tárgyalunk). A kísérleti személyek több információt közöltek az igaz emlékek kapcsán és ezek több, a felidézett események következményeire vonatkozó információt tartalmaztak. Az eredmények arra is utaltak, hogy az ismételt felidézés a hamis emlékeket egyre hasonlatosabbá teszi az igaz emlékekhez.

Brewer (2006) szerint az önéletrajzi emlékek felidezésének pontossága megállapítható az aktuális események, a megváltoztatott események és az ellentétek felismerési teljesítményének relatív különbségei vizsgálata által. Az eredmények azt igazolják, hogy a megváltoztatott emlékek az esetek 38% - ban igaz emlékeként voltak értékelve, függetlenül attól, hogy melyik emlék – komponens volt megváltoztatva. A résztvevők magabiztosak voltak azon döntéseikben, hogy elfogadják vagy visszautasítsák az emléket, abban az esetben is ha ezt helytelenül tették.

Pezdek és mtsai. (2006) más kutatásokat alátámasztva azt találták, hogy a cél-események előfordulási osztályozása növekedik az események elképzelése következtében és az elfogadható (igaz) események, általában magasabb előfordulási osztályozást kapnak, mint a valószínűtlen (hamis) események.

1.3. Az önéletrajzi emlékezet viszonya a többi emlékezeti rendszerhez

Talán akkor tudjuk igazán meghatározni az önéletrajzi emlékezetet, mint különálló memória rendszert, ha felvázoljuk azt, hol és milyen helyet foglal el a memória rendszerében.

Hermann Ebbinghaust tekintik a tanulás és az emlékezet első tudományos kutatójának, alapítójának. Ő volt az, aki elsőként az „Emlékezet: a kísérleti pszichológiához való hozzájárulás” című könyvében különböző típusú memória rendszereket különböztetett meg: szándékos, nem szándékos emlékezeti rendszert és egy „harmadik nagycsoportot”, amikor előző tapasztalatok megmutatkoznak a

jelen gondolatokban és viselkedésben, azonban ez a transzfer nem hoz magával tudatos felidézést (Ebbinghaus, 1885/1964 in Roediger, 1990). Úgy vélte, hogy ezek külön emlékezeti rendszerként működnek. A „harmadik csoport” kutatásában kiemelkedő figuraként említhetjük Graf és Schachtert (1987), akik implicit és explicit memória típusról számolnak be. Implicit memóriáról beszélünk akkor, amikor előzetes tapasztalatok elősegítik egy feladat megoldásának teljesítményét, amely nem feltételez tudatos vagy azon tapasztalatok szándékos előhívását. Ennek fejében, explicit memóriáról van szó abban az esetben, amikor egy bizonyos feladatban elért teljesítmény az előző tapasztalatok tudatos előhívását feltételezi.

Squire és Cohen (1984, in Schachter, 1987) azt állította, hogy a tudatos vagy explicit emlékezés a deklaratív emlékezet által alátámasztott és ennek egy tulajdona. A deklaratív memóriarendszer részt vesz az új reprezentációk és adat struktúrák kialakulásában. Ennek ellenére, az implicit memória köre, mint pl. a készségek megtanulása és ezek megisméltése egy procedurális rendszernek köszönhető, amelyben az emlékezet a procedúrák és a feldolgozó folyamatok megváltoztatása által fejeződik ki. Egyszerűbben fogalmazva, Tulving (1972, in McKoon és mtai.,1986) különbséget tett az epizodikus memória, mely olyan eseményeket tartalmaz, melyeket az alany közvetett módon tapasztalt és a szemantikus emlékezet között, mely a világról szóló általános ismereteket foglalja magába. Tulving (1993) feltételezése szerint a szemantikus információ nagymértékben szorosan összefüggő és szervezett, relatívan állandó és kontextustól független, míg az epizodikus információ kevésbé szervezett, „jelentősen hajlamos a felejtésre” és kontextusfüggő. Az epizodikus és szemantikus emlékezet közötti kapcsolat hierarchikusnak mondható (Tulving, 1993). Habár az epizodikus emlékezet nagyon fejlett, számos művelete függ még a szemantikus emlékezettől. Következésképpen, a szemantikus memória az epizodikus emlékezettől függetlenül működik, azonban ez fordított esetben nem érvényes.

Továbbiakban megkíséreljük feltárni az epizodikus és az önéletrajzi emlékezet viszonyát, behatárolni az önéletrajzi emlékezet helyét a memória rendszerébe. Tulving (1972 in Conway, 1990) az „epizodikus emlékezet” terminussal azokra a szituációkra mutat rá, amelyekben a személy felidéz egy tapasztalt eseményt, mely

térbeli és időbeli ismereteket tartalmaz (Conway, 1990). Szerinte az epizodikus emlékezet és az önéletrajzi emlékezet fogalma ekvivalens. Ezen felfogás több problematikát is felel. Az első fő probléma az, hogy az epizodikus emlékezet szakkifejezés az emlékezet kutatás egy különálló útjára utal. A kutató majdnem mindig az emlékezet vizsgálatát egy nagyon jól körülhatárolt esemény vonásainak készletére korlátozza. Ekképpen történik az epizodikus emlékezet vizsgálatában is, amely a memória aspektusainak kiaknázására irányul. A tények azt igazolják, hogy az önéletrajzi emlékezet esetén az események sok más szempontjai is - melyeket egyszerűen nem lehetséges vagy melyeket általában nem vizsgálnak a laboratóriumban – kritikusak az emlékezés szempontjából. Eszerint fontos, hogy az önéletrajzi emlékezet magába foglal speciális eseményeket tartalmazó emlékeket és a személyes tényekről szóló emlékeket. Továbbá, elmondható, hogy a legfőbb különbség egy szólista felidézése (epizodikus emlékezet) és a vizsgálati epizód teljes egészének felidézése (önéletrajzi emlékezet) között az, hogy az előző kevesebb ego – szelf bevonódást von maga után, mint az utóbbi.

Egy további különbségnek tekinthető az is, hogy a speciális eseményeket tartalmazó önéletrajzi emlékek olyan, a komplex eseményekről szóló interpretációkat is kifejez, amelyek időben kiterjedőek és magukba foglalhatnak több „színészt” és helyszint. Ezen események felidézése megtörténhet közvetlenül annak bekövetkezése után, azonban általában napok, hónapok és évek múltán történik meg és a felidézésre vonatkozó korlátok homályosak lehetnek (Conway,1990).

1.4.Önéletrajzi emlékezet és az idő

Az időről való gondolkodás és annak leképezésének képessége az emberi kogníció és tudatosság egyik legfontosabb és legkevésbé érthető aspektusa (Hoerl és McCormack, 2001).

Az idő és az emlékezet kapcsolatáról szóló viták és tárgyalások az epizodikus emlékezet vizsgálatából emelkedtek ki. Tulving (1972 in Brown és Chater, 2001) az epizodikus emlékezetet a memória egyik alrendszerének tekintette, melynek szerepe a temporálisan kódolt események és az efajta események közötti

kapcsolatok elraktározása. Az idő az emlékezet szerveződésének egy nagyon fontos dimenziója, alapvető szerepe van az alkalmazkodás szempontjából is (in Brown és Chater, 2001).

Friedman (2001) szerint a személyes emlékek, egyéni epizódok, ún. szigetek az időben. Csupán rekonstruálva azt, amikor az eseménynek történnie kellett vagy megállapítva az emlék élénkségét tudjuk az eseményt időben behatárolni.

Az önéletrajzi emlékezet egyik központi sajátossága az, hogy az idővonal mentén szerveződik. Az idő nemcsak az óra kattogását jelenti, hanem azoknak az eseményeknek a múlását, haladását, melyek az ember életét megbélyegzik.

Életünk mindennapjait a rutin dominálja. Az események áramlása a jelenbeli társadalom követelményei által szervezett. Éppen az események társadalmi prizmán keresztül való szemlélésből származik az a mód, ahogyan az időt megértjük.

Érthető az, hogy egy terület, hatáskörhöz való tartozás egyértelműen maga után vonja azon területhez asszociálódó temporális séma kognitív reprezentációját. Robinson (1986) szerint a temporális séma kognitív reprezentációja temporális referencia rendszernek (TRS) nevezhető. Ezek a reprezentációk sematikusak, melyek kódolják mikor és milyen sorrendben történnek egy bizonyos aktivitás domíniumhoz kapcsolódó események. A temporális referencia rendszer életbevágóan fontos helyet foglal el a megismerésben.

A TRS ugyancsak fontos szerepet játszik az emlékezés folyamatában is. Az idősíkok ismerete segít azon törekvésünkben, hogy megismételjük vagy rekonstruáljunk bizonyos eseményeket, ugyanakkor a múltbeli események időbeli történéséről való következtetésekben is tájékoztat. Annak ellenére, hogy a TRS képessé tesz arra, hogy egy funkcionálisan közeli időérzéklet tartsunk fenn, terveinket és elvárásainkat a jövő fele irányítja és gondoskodik egy vázról is, mely által a múltat rekonstruálni tudjuk (Robinson, 1986).

Brown és Chater (2001) komplex tanulmányukban felvetnek jó néhány érvet annak megcáfolására, hogy az emlékeket nem jellemzi időbeni szerveződés.

Pl. Friedman úgy véli, hogy a memóriában az emlékek nem kronologikusan szervezettek és, hogy nem létezik egy speciális rendszer, mely engedélyezze a temporális kódokat a személyek emlékezte felé. Egy sajátos múltbeli időpont

emlékének felidézése nem vezet más, időben közeli emlékek előhívásához (Friedman és Huttenlocker, 1997 in Brown és Chater, 2001).

Brown és Chater szerint az események igenis kronologikusan szerveződnek. Amikor viszonylag kevés idő után sorrendben elő kell hívni az emlékeket észlelhető egy erős hajlam az időben közeli itemek összetévesztésére. Egy temporális pontból egy item felidézésének megkísérlése sok esetben olyan itemek felidézéséhez vezet, melyek az előző időbeli szomszédságában vannak. Ez eléggé szignifikáns bizonyítéknak tekinthető az emlékezet kronologikus szervezettségét illetően.

Továbbá, pl. egyes kutatók szerint az emlékezet egy lineáris idő dimenzió mentén szerveződik és ezt a megfigyelést hierarchikus temporális effektusnak nevezték el (Friedman és Wilkins, 1985, Hitzman, Block és Summers, 1973 in Brown és Chater, 2001).

Brown és Chater olyan eredményeket találtak, melyek ezt a feltételezést cáfolják. Több kutatás során kiderült, hogy nem mindig a temporálisan egymáshoz közel álló itemek téveszthetőek össze, hanem időben távoli itemek is összetéveszthetőek, ha ezek egymás mellett szerepelnek egy magasabb szintű temporális hierarchiában. A bizonyítékok azt sugallják, hogy az emlékek nincsenek elhelyezkedve egyszerűen egy lineáris időbeli dimenzió mentén, mindazonáltal ez nem cáfolja azt a feltevést, hogy az emlékek kronologikusan szervezettek (Brown, Neath és Chater, 2000, Brown, Preece and Hulme, 2000 in Brown és Chater, 2001).

Friedman (2004) „Idő az önéletrajzi emlékezetben” című tanulmányában érdekes módon közelíti meg az önéletrajzi emlékezet ezen aspektusát, egy érthető, átfogó képet nyújtva róla. A pszichológusok kissé különböző álláspontokat képviselnek abban, hogy milyen módon hozzáférhető a temporális információ a humán emlékezet részére. Friedman az ehhez kapcsolódó elméleteket megkísérelte három csoportba sorolni, a három temporális információ típus szerint. A kutatót ezeket távolság, helyszín és kódolási sorrend elméleteknek nevezte. Leegyszerűsítve elmondható, hogy a temporális távolság az az időmennyiség, mely eltelik valamilyen esemény és a jelen között. Mindamelllett, a temporális helyszínek a hagyományos, természetes és személyes idő - séma részei (Friedman, 2001). A

kódolási sorrend a harmadik típus, mely által a temporális információ elérhető. Anélkül, hogy két esemény közötti távolságot vagy azok helyszíneit felelevenítsük, elég az, ha valaki tudja pl., hogy egyik megelőzte a másikat (Friedman, 2004). A legismertebb „helyszín elméletek” a rekonstruktív elméletek (pl. Brown, Lips és Shewell, 1985, Friedman és Wilkind, 1985, Hitzman, Block és Summers, 1973 – in Friedman, 2001). A „távolság elméletek” kiemelkedő kutatója Murdock (1974, in Friedman, 2001, 2004). Murdock szerint „az agynak valamilyen módon kódolnia és reprezentálnia kell a temporális információt egy térbeli formátumba”.

Friedman (2007) a kódolási sorrend elméletre támaszkodva, azt feltételezi, hogy a vizsgálat résztvevői sokkal pontosabbak lesznek az egymással összefüggésben álló itemek sorrendjének ítéletében, mint amikor ugyanilyen szempontból kell megítéljenek olyan item párokat, melyek között nincs összefüggés. Habár más vizsgálatok alátámasztották ezt a feltevést, Friedman hipotézise nem igazolódott be. Az eredmények nem támasztják alá azt a feltevést, miszerint a bevésés pillanatában a sorrend információ automatikus képződése hozzájárul az önéletrajzi emlékezethez.

Janssen, Chessa és Murre (2006) különböző formátumok (abszolút és relatív időformátum) hatását vizsgálta a hírek kódolásának pontosságára és a személyes emlékek megoszlására nézve. Azt találták, hogy azok az események melyeket abszolút időformátumban (pl. június 2006) kódoltak, sokkal pontosabbak, mint azok amelyek relatív időformátumban (pl. 3 héttel ezelőtt) vésődtek be. A résztvevők előnyben részesítették a hírek eseményeinek relatív időformátumban való kódolását valamint a személyes emlékek abszolút időformátumban való bevésését. Ugyanakkor a friss eseményeket inkább abszolút időformátumban, míg a távoli eseményeket szívesebben relatív időformátumban kódolták.

Grenier és mtsai.(2005) azt vizsgálták, hogy az álmokban fellelhető temporális referenciák ugyanazokat az időbeli eloszlásokat követik, mint az önéletrajzi emlékezetben.

Neisser (1962, 1988 in Király, 2001) szerint a felnőttek jól meghatározott periódusokban és határolópontokban gondolkodnak életükről, világos számukra a

múlt- jelen-jövő kapcsolata, és ez, mint előhívási stratégia, segíti őket emlékeik konstrukciója során.

1.5. Önéletrajzi emlékezet és érzelmek

Viszonylag kevesen foglalkoztak az érzelmek és az önéletrajzi emlékek összefüggéseivel, azonban megemlíthető néhány fontos tanulmány ebben a témakörben.

Több kutató is felveti, hogy az emlékeknek jókora hatása van az önéletrajzi emlékezetre, mert összehasonlítva olyan események processzálásával, amelyekhez nem kapcsolódik emocionális tapasztalat, amikor megtapasztalunk egy emóciót a kognitív rendszer sokkal jobban bevonódik az adott esemény feldolgozásába. Mit jelenthet az, hogy „a kognitív rendszer sokkal jobban bevonódik”? Az alapgondolat az, hogy az események processzálása változik az egyén megelőző ismeret struktúrái természetének függvényében, melyeket különböző események megértésében és kódolásában használ. Habár mi külön fejezetekként tárgyaljuk számos kutató úgy vélekedik, hogy az érzelmek és a szelf nem választhatóak el egymástól az emlékezettel való kapcsolatuk vizsgálatában (Conway, 1990).

Az önéletrajzi emlékezet szakirodalma megválaszolatlanul hagyja azt a kérdést, hogy milyen szerepet játszanak az érzelmek az önéletrajzi emlékezet szerveződésében. Két ellentétes álláspont említhető. Az első szerint az érzelem az első dimenzió, mely mentén az önéletrajzi emlékezet szerveződik. A második azt feltételezi, hogy annak ellenére, hogy az érzelmek az önéletrajzi tapasztalataink nagy részét beszínezik, nincs meghatározó szerepe az emlékek szerveződését tekintve. Empirikus kutatások bizonyítják, hogy a hangulat mély hatást gyakorol az emlékezetre általában (Eick és Forgas, 2003, Ellis és Moore, 1999 in Schulkind és Woldorf, 2005) és különösképpen az önéletrajzi emlékezetre (Christanson, 1992, Christianson és Safer, 1996 in Schulkind és Woldorf, 2005). A naplóiírók számtalanszor állítják, hogy az emocionális események könnyebben felidézhetőek, mint a nem – emocionális események (Brewer, 1986). Conway (1989 in Schulkind és Woldorf, 2005) azt találta, hogy az önéletrajzi emlékek előhívásában az

emocionális szavak spontánabb hívó szóként szerepeltek, az olyan fogalmakhoz viszonyítva, mint a „szülinapi ajándék” vagy „bútor”.

Pillemer, Goldsmith, Panter és White (1988 in Schulkind és Woldorf, 2005) szerint az önéletrajzi emlék átláthatóságának (clarity) egyik legfőbb prediktora annak emocionális intenzitása az esemény bekövetkeztének pillanatában. Ezek az adatok arra utalnak, hogy az emóció az önéletrajzi emlékezet szerveződésének fő dimenziója. Ennek ellenére a szakirodalomban van példa olyan álláspontokra is, melyek szerint az érzelmesség az önéletrajzi emlékek felidézésének gyenge prediktora. Robinson (1976 in Schulkind és Woldorf, 2005) azt találta, hogy az emocionális szavak elősegítették a friss emlékek felidézését és hosszabb ideig lappangó válaszreakciókat produkáltak, mint a tárgyak. Továbbá, annak ellenére, hogy Linton (1986) a hangulati tónust állította az önéletrajzi emlékezet hierarchikus szerveződésének tetejére, azt állította, hogy egy emocionális hívóinger ritkán elég ahhoz, hogy egy specifikus emléket előhívjon. Az emocionális szavak gyenge hívóingerek az önéletrajzi emlékek esetében, mert egyszerűen egy érzelmet jelölnek, ahelyett, hogy leképezzenek egy emóciót vagy előidézzenek egy emocionális választ. Ezen magyarázat fontos, mivel Bower (1981 in Schulkind és Woldorf, 2005) a hangulat az emlékezetéről szóló elméletének egyik központi elemét képezi. Bower úgy vélte, hogy az érzelmek az emocionális emlékek felidézése során hívóingerként szolgálnak. Két nagyobb bizonyítékcsoport támasztotta alá Bower elméletét. A hangulatifüggő emlékezet esetében az egyének akkor képesek felidézni több eseményt, ha a kódolás pillanati hangulat megfelel a teszten lévő hangulattal. A másik, a hangulat – kongruens emlékezet, amely arra készíti a személyeket, hogy olyan emlékeket idézzenek fel, amelyek megfelelnek a jelen hangulat emocionális valenciájának.

Berntsen és Rubin (2002) bemutatta, hogy a pozitív és negatív események különbözőképpen szóródnak az élet időtartama mentén. Azt találták, hogy a boldog események „idősebbek”, mint a boldogtalan események és előbbieket fiatal felnőttkorra csoportosulnak. A kutatók bizonyítják, hogy a pozitív emlékek csoportosulnak fiatal felnőttkorra, mert a legtöbb életesemény, mely ebben a periódusban történik pozitív.

Schulkind és Woldorf (2005) többek között összehasonlítja az önéletrajzi emlékek emocionalitását fiatal és idős felnőtteknél. Külön érdeklődésüket képezi a potenciális korbeli különbségek az önéletrajzi emlékek emocionális valenciáját illetően. Az önéletrajzi emlékek szerveződését vizsgálták, annak a megállapítására, ha az emocionális hívóingerek befolyásolják az önéletrajzi felidézést fiatal és idős felnőtteknél. Olyan ismeretlen zenei hívóingereket használtak, melyek pozitív és negatív valenciájú valamint magas és alacsony arousalú kombinációkat képeztek. Habár a hívóinger valenciája befolyásolta a felidézett emlék valenciáját, a hívóinger arousalja nem gyakorolt hatást az arousal csoportra (arousal rating). Mégis magas arousalú hívóingerek alacsony válasz latenciával álltak kapcsolatban. Szignifikáns torzítás volt észlelhető a pozitív emlékek beszámolójában főleg az idősebb felnőttek részéről. Eszerint elmondható, hogy az emocionális információ az önéletrajzi emlékek hatásos hívóingereként szolgálhat, továbbá az önéletrajzi emlékek emocionális valencia és nem emocionális arousal mentén szerveződnek.

Carstensen szocio - emocionális szelektivitás elmélete arra utal, hogy miközben az idősebbek emóciókkal kapcsolatos célokat próbálnak feltenni, a fiatal felnőttek tudással kapcsolatos célokat tűznek ki (Carstensen, Isaacowitz és Charles, 1999 in Schulkind és Woldorf, 2005). Ez a különbség annak a módnak tulajdonítható, ahogy a fiatal és idősebb felnőttek a jövőről gondolkodnak. Éppen azért, mert az idősebbek úgy érzik, hogy közelednek életük végéhez, sokkal jobban vigyáznak emocionális jólétükre, mintsem új tapasztalatok szerzésére törekednének, melyek talán előnyöket hozhatnának számukra a jövőben. A fiatal felnőttek éppen fordítva gondolkodnak. Ezek szerint, Carstensen elmélete azt feltételezi, hogy a boldog emlékek felidezésében megfigyelt torzítások sokkal kihangsúlyozottabbak és gyakoribbak lesznek az idősebb felnőttek esetében (Kennedy, Mather és Carstensen, 2004 in Schulkind és Woldorf, 2005).

Robinson (1980, in Conway, 1990) az érzelmek és az önéletrajzi emlékezetet vizsgáló, különösen érdekes tanulmányában az érzelmi élmények intenzitásának és „kellemes – kellemetlenségének” hatását vizsgálta, az emlékek hozzáférhetőségének szempontjából. A vizsgálati személyeknek érzelmi állapotokat kifejező hívószavakra emlékeket kellett felidézniük. Robinson arra a

következtetésre jutott, hogy az emlékek előhívási gyorsaságát illetően az érzelmi intenzitás jó előrejelzőnek bizonyult.

Pillemer, Reinhart és White (1986, in Conway, 1990) bebizonyította, hogy az átmeneti életperiódusok emocionális emlékei (pl. egyetem elkezdése) nagymértékben hozzáférhetőek az egyetemisták számára, amikor arra kéri őket, hogy első egyetemi évvel kapcsolatos eseményeket idézzenek fel.

Nigro és Neisser (1983, in Conway, 1990) szerint az önéletrajzi emlékek előhívásakor a egyén két perspektívából szemléli a felelevenített eseményt. Az emlék megőrzi azt az eredeti szemszöveget, mellyel a személy rendelkezett az esemény bekövetkeztének pillanatában. Ezt „beleélő perspektívának” nevezték. Másrészt, a visszaemlékező „láthatja magát az emlékből”, kívülállóként, megfigyelőként tekint vissza a történetekre. Ezt „megfigyelő perspektívának” nevezték. A kutatók feltételezése szerint, a beleélő perspektíva gyakoribb a friss emlékek esetében, míg a megfigyelő perspektíva inkább a régibb emlékek átélését jellemzi. A beleélő és megfigyelő típusú emlékek eloszlása az érzelmi intenzitás és az én - tudatosság dimenzióihoz kapcsolódik. Azt találták, hogy a megfigyelő típusú emlékeket nagyfokú érzelmi töltés és az eredeti eseményhez kapcsolódó, fokozott én – tudatosság is jellemezte. Másrészt a beleélő emlékek elsődlegesen attól függttek, hogy milyen friss a felidézett esemény, mintsem annak belső tulajdonságaira. Végül Nigro és Neisser felvetette, hogy eredményeik részben alátámasztják Freud álláspontját, miszerint az emocionális emlékek az idő során rekonstruálódnak beleélő emlékekből megfigyelő emlékekbe.

Strongman és Kemp (1991) arra kérték vizsgálati személyeiket, hogy nevezzenek meg életük során átélt időpontokat, amikor a megnevezett érzelmeket élték át. A 12 érzelmet kifejező szó a következő volt: undor, düh, szégyen, zavarodottság, distressz, félelem, szomorúság, öröm, meglepetés, extázis, vágy, izgalom. A vizsgálat eredményei szerint a legfontosabb felidézett érzelmi források a szociális kapcsolatok kezdetei és végei. Továbbá, azt találták, hogy a negatív érzelmi töltetű emlékek gyakrabban kísérték fizikai reakciókat: a düh viselkedéses reakciókkal kapcsolódott össze, a félelem pedig fiziológiai reakciókkal.

Talarico, Labar és Rubin (2004) tanulmányában a vizsgálati személyeknek olyan önéletrajzi emlékeket kellett generálniuk, melyek különálló emocionális kategóriákból származtak és melyek különböztek valenciájukban (pozitív vagy negatív) és intenzitásukban (magas vagy alacsony). Az intenzitás az önéletrajzi emlékek konzisztensebb prediktora, mint a valencia vagy az emlék kora. Az érzelmek általános hatása az önéletrajzi emlékezet tulajdonságaira nézve az emocionális élmények intenzitásbeli különbségeinek tulajdonítható.

1.6.Élettartamon keresztülívelő önéletrajzi emlékezet

Az önéletrajzi emlékezet egy olyan téma, amely egy élettartam megközelítést foglal magába. Az önéletrajzi emlékezet fejlődése különféle témaköröket implikál, kezdve a gyerekkori amnéziától a reminiscencia effektusig egészen az élet átértékeléséig.

Rubin, Wetzler és Nebes (1986) érvelése szerint egy megfelelő élettartamon keresztülívelő önéletrajzi emlékezet modellje három összetevőt kell tartalmazzon. Az első ezek közül a visszatartási funkció (retention function), mely a beszámolt emlékek egyhangúan csökkenő gyakoriságára vonatkozik, mint az idő funkciója, amióta a felidézett esemény történt. Az emlékek elveszítik hozzáférhetőségüket az idő múlásával.

A felejtési görbe rendkívüli hanyatlása észlelhető a visszamaradási (retention) periódus kezdetén és egy lassúbb esés látható, amint a visszamaradási idő növekszik (Ebbinghaus, 1885/1964 in Bertntsen és Rubin, 2000).

A második komponens a gyerekkori amnézia, ami az első élet évekből származó emlékek csökkenését jelenti. A „gyerekkori amnézia” kifejezés arra a viszonylag gyakori megfigyelésre alapoz, mely szerint a legtöbb ember kevés emléket képes feleleveníteni a 6 - 8 éves kor előtti periódusból. Waldfogel (1948, in Conway, 1990) az élet első 7 évének emlékei vizsgálatában azt találta, hogy nagyon kevés emléket képes az ember előhívni a korábbi évekből és egyre többet a későbbi évekből. Az újabb keletű kutatások is igazolták ezen eredményeket (Crovitz és Harvey, 1979, Crovitz és mtsai, 1980 in Conway, 1990). McCormack (1979, in Conway, 1990) azt állapította meg, hogy az emberek a legtöbb emléket életük első

negyedéből (legidősebből) hívnak elő és nem az utolsó (legújabb) negyedéből. Ezen alkotóelem majdnem mindig megtalálható, azonban a visszamaradási összetevő hiányzik az idős személyeknél a fontos emlékek mentén. Ők úgy ítélik meg, hogy a fontos emlékek a gyerekkor vagy a fiatal felnőttkorból származnak, nem a közelmúltbeli életükből.

A harmadik összetevő a „bump”. Kutatások bizonyítják, hogy a 40 év körüli személyeknél, a serdülőkor és fiatal felnőttkor ideje alatt kódolt információ sokkal jobban és pontosabban felidézhető, mint a körülölelő életperiódusok információi (Rubin, Rahhal, és Poon, 1998 in Berntsen és Rubin, 2000). Rubin és mtai. (1986) azt találták, hogy a második és harmadik évtizedből képesek a személyek a legtöbb emléket felidézni.

2. A tanító rekonstruált képe

2.1. Célok

Kutatásunk célkitűzéseit a következőkben bemutatjuk. Első sorban meg szeretnénk vizsgálni a tanítónő képének felidezésében mutatkozó különbségeket a 20, 40 és 60 éves korosztályi csoportok között az idő és a végzettségi változó figyelembevételével. Továbbá, arra is kíváncsiak vagyunk, hogy vannak-e különbségek korosztályon belül (20, 40 és 60) az idő és végzettségi változó mentén.

Ugyanakkor úgy gondoljuk, hogy annál pozitívabbá válnak az érzelmek a tanítónővel kapcsolatosan, minél távolabbi az emlék vagyis minél idősebbek a személyek. Azt várjuk el, hogy a fiatalabb résztvevők kevesebb pozitív emléket idéznek fel, az idősebb résztvevőkhöz viszonyítva. Az érzelmi tényező dominanciája fokozatosan változik a 20, 40 és 60 éves életkor között, negatívabbtól pozitívabb fele.

2.2.Hipotézisek

1. A tanítónő képének felidezésében különbségek mutatkoznak a 20, 40 és 60 éveseknél korosztályi csoportok között és azon belül az idő és a végzettségi változó mentén szabadfelidézés és jellemző – kiválasztás terén.

2. Az érzelmi tényező dominanciája fokozatosan változik a 20, 40 és 60 éves életkor között, negatívabbtól pozitívabb fele vagyis a tanítónővel kapcsolatos érzelmek annál pozitívabbá válnak, minél idősebbek lesznek a személyek.

2.3.Résztvevők

A kutatásban Kolozs és Beszterce – Naszód megye néhány polgára vett részt, úgy városi, mint vidéki környezetből.

A 20 éves, felsőfokú képzéssel rendelkezők csoportjában 20 személy vett részt, többnyire a Babes – Bolyai Tudományegyetem, Pszichológia szakának végzős diákjai. (19 nő, 1 férfi, átlagéletkor 21,95)

A 20 éves, felsőfokú képzés nélkül rendelkezők csoportja 20 személyből áll, többnyire a Beszterce – Naszód megyei, Magyardécse település polgárai, akik VIII. vagy XII. osztállyal rendelkeznek. (11 nő, 9 férfi, átlagéletkor 20,30)

A 20 éves tanítók csoportja ugyancsak 20 személyből áll, akik különböző Beszterce – Naszód megyei vagy kolozsvári iskolákban tanítanak. (20 nő, 0 férfi, átlagéletkor 24,70)

A 40 éves, felsőfokú képzéssel rendelkezők csoportja is 20 személyből áll, akik többnyire tanári pozíciót töltenek be különböző kolozsvári és Beszterce – Naszód megyei iskolákban. (18 nő, 2 férfi, átlagéletkor 40,00)

A 40 éves, felsőfokú képzés nélkül rendelkezők csoportjában 20 személy vett részt, főleg a Beszterce – Naszód megyei üzemekben dolgozó személyek vagy földművesek. (13 nő, 7 férfi, átlagéletkor 40,75)

A 40 éves tanítók csoportja ugyancsak 20 személyből áll, akik különböző Beszterce – Naszód megyei vagy kolozsvári iskolákban tanítanak. (19 nő, 1 férfi, átlagéletkor 39,15)

A 60 éves, felsőfokú képzéssel rendelkezők csoportjában 20 személy vett részt, akik többnyire tanári pozíciót töltenek be különböző kolozsvári és Beszterce – Naszód megyei iskolákban. (15 nő, 5 férfi, átlagéletkor 60,30)

A 60 éves, felsőfokú képzés nélkül rendelkezők csoportja 20 személyből áll, főleg a Beszterce – Naszód megyei üzemekben dolgozó személyek vagy földművesek. (14 nő, 6 férfi, átlagéletkor 60,55)

A 60 éves éves tanítók csoportja ugyancsak 12 személyből áll, akik különböző Beszterce – Naszód megyei vagy kolozsvári iskolákban tanítanak. (11 nő, 1 férfi, átlagéletkor 59,83)

2.4. Kutatási eszközök bemutatása

A vizsgálat első szakaszában eszközként interjút, szabad felidézést használtunk. A vizsgálati személyek egyenként beszámoltak a tanítónőjükkel kapcsolatos emlékekről, felidézve mindent, amire emlékeznek a tanítónő viszonylatában. A beszámolókat lejegyeztük.

Következő lépésben az adatok minőségi elemzésére került sor. Az interjú anyagát elemzés alá vetettük, aláhúzva mindazokat a mellékneveket és jellemzőket, melyek a tanítónő külső megjelenésére, személyiségi tulajdonságaira és tanítási stílusára (jutalmazás, büntetés, stb.) vonatkoznak. Továbbá csoportonként mindezeket a jellemzőket összegyűjtöttük e három csoportosulás mentén: külső megjelenés, személyiségi tulajdonságok és tanítási stílus. 9 feladatlapot állítottunk össze, mind a 9 vizsgálati csoportnak külön – külön.

2.5. Eljárás és kísérleti design

A vizsgálat első szakaszában a vizsgálati személyek véletlenszerűen kerültek kiválasztásra. Kilenc 20 személyes csoportot állítottunk fel: 3 felsőfokú képzéssel rendelkező csoportot, mely 20, 40 és 60 éves személyeket foglal magába, továbbá 3 felsőfokú képzés nélküli csoportot, mely ugyancsak 20, 40 és 60 év mentén osztoznak, és végül 3 tanítónő csoportot, mely 20, 40 és 60 éves tanítónő csoportból áll.

Első sorban eszközként interjút, szabad felidézést használtunk. A vizsgálati személyek egyenként beszámoltak a tanítónőjükkel kapcsolatos emlékekről, felidézve mindent, amire emlékeznek a tanítónő viszonylatában. A beszámolókat lejegyeztük. Minden személlyel külön foglalkoztunk.

Következő lépésben az adatok minőségi elemzésére került sor. Az interjú anyagát elemzés alá vetettük, aláhúzva mindazokat a mellékneveket és jellemzőket, melyek a tanítónő külső megjelenésére, személyiségi tulajdonságaira és tanítási

stílusára (jutalmazás, büntetés, stb.) vonatkoznak. Továbbá csoportonként mindezeket a jellemzőket összegyűjtöttük e három csoportosulás mentén: külső megjelenés, személyiségi tulajdonságok és tanítási stílus. 9 feladatlapot állítottunk össze, mind a 9 vizsgálati csoportnak külön – külön.

A kutatás második szakaszában a feladatlapok kitöltésére került sor. Pontosabban, a vizsgálati személyek feladata az volt, hogy húzzák alá a feladatlapon mindazokat a mellékneveket, melyeket úgy vélnék, hogy saját tanítónőjükre jellemzőek. A vizsgálati személyekkel egyéneként foglalkoztunk ebben a szakaszban is.

Említésre méltó az is, hogy a szabadfelidézés és a jellemző – kiválasztás között 2 hónap is eltelt.

Második hipotézisünk vizsgálata érdekében úgy a szabadfelidézés, mint a jellemző - kiválasztás anyagából személyenként összegeztük a tanítóval kapcsolatos pozitív és negatív emlékeket. Az a vizsgálati személy, aki túlnyomóan pozitív emlékeket idézett fel 1-es, aki nagy részben negatív emlékeket elevenített fel 2 – es illetve, aki egyforma mértékben pozitív és negatív emlékeket is előhívott 3 – as értékelést kapott.

CSOPORTOK		1	2	3	4	5	6	7	8	9
		N=20	N=20	N=20	N=20	N=20	N=20	N=20	N=20	N=20
MÉRÉSEK		ANOVA, Bonferroni többszörös összehasonlítás Chi négyzet (χ^2)								
VÁLTOZÓK	Független változó	Életkor Végzettségi szint								
	Függő változó	Érzelmi dominancia Szabadfelidézés Jellemző - kiválasztás								

1. táblázat - Eljárás és kísérleti design

2.6 Eredmények értelmezése

A különböző korosztályok, 20, 40 és 60 évesek közötti különbségeket a tanítóról szóló önéletrajzi emlékek felidézésének eredményei statisztikai feldolgozásában ANOVA – t alkalmaztunk. Továbbá az érzelmi változó esetén χ^2 -t számítottunk. Mindegyik hipotézisünk vizsgálatára és az eredmények értelmezésére külön statisztikai mérést alkalmaztunk.

Első átfogó hipotézisünk értelmében a tanítónő képének felidézésében különbségek mutatkoznak a 20, 40 és 60 éveseknél korosztályi csoportok között és korosztályon belül az idő és a végzettségi változók mentén.

Először is, pontosítva elmondható az, hogy a tanító tulajdonságai felelevenítésében, a szabadfelidézés és jellemző kiválasztás szintjén különbségek mutathatók ki a 20, 40 és 60 – as korosztályok között. **A szabadfelidézés és a jellemző – kiválasztás** eredményeit a 2. táblázatban szemléltetjük (mellékeletekben is).

Korosztály, N	Próba	Átlag	F	szignifikancia
20, N=60	Szabad - felidézés	30,575	1,346	.263
40, N=60				
60, N=52	Jellemző – kiválasztás	70,215	.320	.726

2. táblázat – Korosztályok közötti különbségek szabadfelidézés és jellemző – kiválasztást illetően

A fenti táblázat eredményeit szemlélve, úgy tűnik, hogy nincsenek átlagbeli különbségek ($m_1=30,575$, $m_2=.320$) szabadfelidézés és jellemző – kiválasztás tekintetében a 20, 40 és 60 korosztály között. Ezek szerint elmondható, hogy a különbség ezen korosztályok mentén statisztikailag nem szignifikáns ($F_1=1,346$, $p_1=.263$, $p > 0.05$, $F_2=.320$, $p_2=.726$, $p > 0.05$). Azon átfogó hipotézisünk, miszerint a tanító képének felidézésében különbségek mutathatók ki az életkori változó mentén, tehát 20, 40 és 60 korosztályok között nem igazolódott be.

A továbbiakban megnéztük azt is, amint a hipotézisünk második része kéri, hogy a különböző korosztályokon belül milyen különbségek észlelhetők a három csoport között. A szabadfelidézés eredményei a 3. táblázatban kerülnek bemutatásra (mellékeletekben is).

Korosztály N	Átlag	F	szignifikancia
20 N=20, N=20, N=20	239, 517	8, 102	.001
40 N=20, N=20, N=20	130, 867	8, 891	.000
60 N=20, N=20, N=12	107, 282	14, 585	.000

3. táblázat - Korosztályon belüli különbségek szabadfelidezésben

Az eredmények alapján szignifikáns átlagbeli különbségek mutathatóak ki a 20 (m=239, 517), 40 (m=130, 867) és 60 (m=107, 282) korosztályon belül a különböző csoportok között a tanító képeinek felidezésében szabadfelidezés során. Tehát szignifikáns a különbség (F=8, 102, p=.001, $p < 0.05$) a 20, 40 és 60 éves korosztályon belül szabadfelidezés tekintetében. Feltételezésünk, miszerint különbségek vannak a három említett korosztályon belül a szabadfelidézési próbát illetően, igazolást nyert.

Mivel vizsgálatunkban figyelembe vesszük úgy az életkori, idő változót, mint a végzettségi változót, ki szeretnénk térni a különböző korosztályokon belül a különféle végzettséggel rendelkező csoportok közötti különbségek megfigyelésére is szabadfelidezés terén. Ezt az ANOVA, **Bonferroni többszörös összehasonlítás alapján** véljük megvalósítani. Ezen eredményeket a 4. táblázatban közöljük (mellékeletekben). Kis útbaigazítás céljából: az 1 – 4 – 7 csoportok felsőfokú képzettséggel rendelkező személyekből állnak, a 2 – 5 – 8 csoportok felsőfokú képzettség nélkül rendelkező személyeket ölelnek fel, míg a 3 – 6 – 9 csoportok tagjai tanítók. Korosztályokon belül mindegyik csoport mindegyikkel összehasonlításra kerül.

Az eredményekből kitűnik, hogy a 20 – as korosztályon belül a felsőfokú végzettséggel rendelkező csoport és a képzés nélküli csoport között szignifikáns különbség észlelhető ($F=6,75$, $p=.001$, $p < 0.05$) a tanító képének szabadfelidézése során. Ugyancsak szignifikáns különbség mutatható ki ezen a téren a tanítók csoportja és a képzés nélküliek csoportja között ($F=4,70$, $p=.025$, $p < 0.05$). A tanítók és a felsőfokú képzéssel rendelkező csoportok között 20 éves korosztályon belül nem mutatkoznak szignifikáns különbségek szabadfelidézés terén ($F=2,05$, $p=.714$, $p > 0.05$).

A 4. táblázatban összefoglalt eredmények alapján, a 40 – es korosztályon belül a tanító képének szabadfelidézése során szignifikáns különbség figyelhető meg a felsőfokú végzettséggel rendelkező és a képzés nélküli csoport között ($F=5,10$, $p=.000$, $p < 0.05$), akár csak a 20 évesek esetén. Érdekes módon, az eredmények alapján az tűnik fel, hogy a tanítók csoportja és a képzés nélküli csoport között nincs szignifikáns különbség ($F=2,90$, $p=.060$, $p > 0.05$) a tanítóval kapcsolatos emlékek szabadfelidézése területén, minthogy nem mutatható ki szignifikáns különbség a tanítók és a felsőfokú végzettséggel rendelkezők között sem ($F=2,20$, $p=.225$, $p > 0.05$) a 40 éves korosztályt illetően.

Továbbá, a 60 – as korosztály tekintetében szignifikáns különbség észlelhető a felsőfokú képzéssel rendelkezők csoportja és a képzés nélküli csoport között ($F=4,20$, $p=.000$, $p < 0.05$) szabadfelidézést illetően, azonban nincs szignifikáns különbség a felsőfokú végzettségű és a tanítók csoportja között ($F=6,67E-02$, $p=1.000$, $p > 0.05$). Ugyancsak szignifikáns különbséget ($F=4,13$, $p=.000$, $p < 0.05$) tükröznek az eredmények a 60 éves tanítók és ugyanazon korú képzés nélküli személyek között is a tanítóval kapcsolatos emlékek szabadfelidézése során. Tehát hipotézisünk a végzettségi változó mentén korosztályi csoporton belül csak bizonyos csoportok esetén nyert igazolást.

Átfogó hipotézisünk tükrében, **jellemző kiválasztás szintjén** különbségek mutathatók ki a 20, 40 és 60 –as korosztályon belül. A jellemző – kiválasztás eredményeit a 5. táblázatban összesítettük (mellékletekben is).

Korosztály N	Átlag	F	szignifikancia
20 N=20, N=20, N=20	2640, 817	20, 263	.000
40 N=20, N=20, N=20	1551, 217	8, 371	.001
60 N=20, N=20, N=12	1344, 955	8, 267	.001

5. táblázat - Korosztályon belüli különbségek jellemző – kiválasztásban

Az eredmények alapján szignifikáns átlagbeli különbségek mutathatóak ki a 20 (m=2640, 817), 40 (m=1551, 217) és 60 (m=1344, 955) korosztályon belül a tanító képének felidézésében jellemző – kiválasztás során.

Tehát szignifikáns a különbség (F=20, 263, p=.000, $p < 0.05$) a 20, 40 és 60 éves korosztályon belül a tanítóval kapcsolatos jellemzők kiválasztása tekintetében. Feltételezésünk, miszerint különbségek vannak a három említett korosztályon belül a jellemző - kiválasztási próbát illetően, igazolást nyert.

Amint már a fentiekben is említettük, mivel vizsgálatunkban figyelembe vesszük úgy az életkori változót, mint a végzettségi változót, kitérnénk a különböző korosztályokon belül a különféle végzettséggel rendelkező csoportok közötti különbségek megfigyelésére is jellemző - kiválasztás terén. Ez az ANOVA, **Bonferroni többszörös összehasonlítás** alapján kerül bemutatásra. Ezen eredményeket az 6. táblázatban közöljük (mellékletekben). Kis útbaigazítás céljából: az 1 – 4 – 7 csoportok felsőfokú képzettséggel rendelkező személyekből állnak, a 2 – 5 – 8 csoportok felsőfokú képzettség nélküli személyeket ölel fel, míg a 3 – 6 – 9 csoportok tagjai tanítók. Korosztályokon belül mindegyik csoport mindegyikkel összehasonlításra kerül.

Az eredményekből kitűnik, hogy a 20 – as korosztályon belül a felsőfokú végzettséggel rendelkező csoport és a képzés nélküli csoport között szignifikáns különbség észlelhető (F=22, 40, p=.000, $p < 0.05$) a tanító képének jellemző – kiválasztása során. Ugyancsak szignifikáns különbség mutatható ki ezen a téren a tanítók csoportja és a képzés nélküliek csoportja között (F=15, 65, p=.000, p

<0.05). A tanítók és a felsőfokú képzéssel rendelkező csoportok között 20 éves korosztályon belül nem mutatkoznak szignifikáns különbségek szabadfelidőzés terén ($F=6,75, p=.200, p > 0.05$).

A 6. táblázatban összefoglalt eredmények alapján, a 40 – es korosztályon belül a tanítóval kapcsolatos jellemző - kiválasztás során szignifikáns különbség figyelhető meg a felsőfokú végzettséggel rendelkező és a képzés nélküli csoport között ($F=17,45, p=.000, p < 0.05$), akár csak a 20 évesek esetén. Az eredmények alapján az tűnik fel, hogy a tanítók csoportja és a képzés nélküli csoport között nincs szignifikáns különbség ($F=6,65, p=.384, p > 0.05$) a tanítóval kapcsolatos emlékek jellemző – kiválasztása területén. Ezzel ellentétben éppen a szignifikancia határt érintő, azonban szignifikáns különbség mutatható ki a tanítók és a felsőfokú végzettséggel rendelkezők között ($F=10,80, p=.045, p < 0.05$) a 40 éves korosztályt illetően.

Továbbá, a 60 – as korosztály tekintetében szignifikáns különbség észlelhető a felsőfokú képzéssel rendelkezők csoportja és a képzés nélküli csoport között ($F=16,40, p=.001, p < 0.05$) jellemző - kiválasztást illetően. Nincs szignifikáns különbség a felsőfokú végzettségű és a tanítók csoportja között ($F=8,38, p=.234, p > 0.05$), ahogy nem észlelhető szignifikáns különbség ($F=8,02, p=.275, p > 0.05$) a 60 éves tanítók és ugyanazon korú képzés nélküli személyek között sem a tanítóval kapcsolatos emlékek jellemző – kiválasztása során. Tehát hipotézisünk a végzettségi változó mentén korosztályi csoporton belül csak bizonyos csoportok esetén nyert igazolást.

A második hipotézis vizsgálatára vonatkozó statisztikai adatokat, miszerint az érzelmi tényező dominanciája fokozatosan változik a 20, 40 és 60 éves életkor között, negatívabbtól pozitívabb fele, a 7. táblázat (mellékletekben is) tartalmazza.

Életkor		Pozitív é.	Negatív é.	Semleges é.	Chi (χ^2) négyzet	Átlagéletkor N	Szórás
20	Képzéssel	12	1	7	$\chi^2=22,300$ $p=.000$	m=22,32 N=60	2, 14
	Képz.nélk.	14	3	3			
	Tanító	11	5	4			
	Összesen	<u>37</u>	9	14			
40	Képzéssel	14	1	5	$\chi^2=27,300$ $p=.000$	m=39,97 N=60	2, 19
	Képz.nélk.	11	3	6			
	Tanító	14	5	1			
	Összesen	<u>39</u>	9	12			
60	Képzéssel	18	1	1	$\chi^2=57,269$ $p=.000$	m=60,29 N=52	2, 57
	Képz.nélk.	14	2	4			
	Tanító	11	-	1			
	Összesen	<u>43</u>	3	6			

6. táblázat - Az érzelmi tényező dominanciája

A táblázat alapján látható, hogy a 20 évesek (N=60, átlagéletkor=22, 32, SD=2, 14) körében a kutatásban részt vett 60 személyből 37 személy idéz fel inkább pozitív emlékeket a tanítójával kapcsolatosan, 14 személy semleges érzelmi viszonyulást mutat, vagyis úgy pozitív, mint negatív emlékeket egyforma mértékben idéz fel. Csupán 9 személy hív elő túlnyomóan negatív emlékeket a tanítójáról. A χ^2 értéke 22, 300, a $p=.000$, mely arra enged következtetni, hogy a különbség szignifikáns, mivel kisebb, mint .05, sőt kisebb, mint .001 is.

A 40 évesek (N=60, átlagéletkor=39, 97, SD=2, 19) esetén a vizsgálatban részt vett 60 vizsgálati személy közül 39 személy elevenített fel inkább pozitív emlékeket a tanítóját illetően, továbbá 12 személy idézett fel egyformán pozitív és negatív emlékeket (semleges), ugyanakkor a 20 éves korosztályhoz hasonlóan a 40 évesek közül is csak 9 személy idézett fel főleg negatív emlékeket. A 20 és 40 évesek közötti különbség inkább a pozitív és a semleges emlékek felidezésében

látható, növekszik a pozitív és csökken a semleges emlékek előhívási száma. A 40 éves vizsgálati személyeket illetően a χ^2 értéke 27, 300, $p=.000$, mi szerint szignifikáns különbség észlelhető, mert $p<.05$, sőt $p<.001$ is.

A 60 éves ($N=52$, átlagéletkor=60, 29, $SD=2$, 57) korosztály esetén 52 vizsgálati személyből 43-an inkább pozitív emlékeket elevenítettek fel a tanítójukról, mely érték egy pozitív dominanciájú tendenciát mutat. Ugyanezen korosztályon belül csupán 3 személy idéz fel főleg negatív és 6 személy semleges emlékeket. E csoporton belül a χ^2 értéke 57, 269, $p=.000$, mely szignifikáns különbséget tükröz, mivel $p<.05$, sőt $p<.001$ is.

Úgy tűnik, hogy az idő előrehaladtával, múlásával csökken a negatív emlékek száma a tanítónő képének felidézése során, egyre pozitívabbakká válnak az érzelmek. A három életkorbeli csoport között szignifikáns szórásbeli különbségek mutathatók ki az érzelmi dominancia területén.

Eredményeink figyelembevételével elmondhatjuk, hogy azon hipotézisünk, miszerint a tanítónővel kapcsolatos érzelmek annál pozitívabbá válnak, minél idősebbek lesznek a személyek, igazolást nyert.

2.7.Következtetések

Kutatásunkban két fő hipotézist vetettünk vizsgálat alá.

Első feltételezésünk szerint a tanítónő képének felidezésében különbségek észlelhetőek a 20, 40 és 60 éveseknél korosztályi csoportok között és korosztályi csoporton belül az idő és a végzettségi változó mentén. Amint már a fentiekben bemutattuk ezen fő hipotézist a vizsgálat két külön részében próbáltuk megvalósítani: az első a szabadfelidezés, a második pedig a jellemző – kiválasztás. Ezen átfogó hipotézis kapcsán következtetésként elmondhatjuk, hogy eredményeink nem minden esetben támasztották alá elvárásainkat. Az ANOVA elemzés kapcsán, ahol a 20, 40 és 60 korosztály kerül összehasonlításra a különbségek megállapítása érdekében, az idő (életkor) változót vesszük figyelembe, valamint a vizsgálat két részében elért emlékezeti teljesítményt. Hipotézisünk az *életkor* változó mentén nem nyert igazolást, statisztikailag *nincs szignifikáns különbség* szabadfelidezés és jellemző – kiválasztás terén a 20, 40 és

60-as korosztály között. Ennek ellenére a 20, 40 és 60-as korosztályon belül hipotézisünk beigazolódott, *szignifikáns különbség* észlelhető egyes életkori csoportokon belül szabadfelidézés és jellemző – kiválasztás terén. Annak érdekében, hogy a végzettségi változót is figyelembe vegyük az elemzés során Bonferroni többszörös összehasonlítást alkalmaztunk, mely lehetővé tette az egyes korosztályokon belül a csoportok összehasonlítását. Érdekes eredményekkel állhatunk szemben. A 20-as korosztály keretében úgy a szabadfelidézés, mint a jellemző – kiválasztás terén szignifikáns különbség észlelhető úgy a felsőfokú végzettséggel rendelkezők csoportja és a képzés nélküli csoport között, mint utóbbi és a tanítók csoportja között. A tanítók és a felsőfokú végzettségűek között nincs szignifikáns különbség. A 40 és 60 évesek körében kissé kivételesebb a helyzet. A 40 – sek esetén, szabadfelidézés során, csak a felsőfokú képzettséggel rendelkezők és a képzés nélküliek között tükröznek az eredmények szignifikáns különbséget. A képzés nélküliek és a tanítók valamint a tanítók és a felsőfokú képzéssel rendelkezők között nincs szignifikáns különbség. A jellemző – kiválasztás keretében csak a képzés nélküliek csoportja és a tanítók csoportja között nem mutatkozik szignifikáns eltérés. És végül a 60 éveseknél főleg a felsőfokú végzettségű és a képzés nélküliek között tapasztalható szignifikáns különbség főképpen a jellemző – kiválasztás terén. Ami a szabadfelidézést illeti, láthatjuk, hogy itt már a tanítók és képzés nélküliek csoportja között is figyelemreméltó az eltérés. Hipotézisünk *végzettségi* változó mentén való vizsgálata csak részben nyert igazolást, hiszen ha összegezni próbálunk, szembe tűnik az, hogy bármilyen korosztályt nézünk a felsőfokú végzettséggel rendelkezők és a képzés nélküliek között minden esetben szignifikáns a különbség. Inkább a tanítók és a képzés nélküliek, valamint a tanítók és a felsőfokú végzettséggel rendelkezők között nincs szignifikáns eltérés egyes összehasonlítások alapján.

Második hipotézisünk értelmében az érzelmi tényező dominanciája fokozatosan változik a 20, 40 és 60 éves életkor között, negatívabbtól pozitívabb fele, vagyis a tanítónővel kapcsolatos érzelmek annál pozitívabbá válnak, minél idősebbek lesznek a személyek. Ezen hipotézisünk igazolást nyert, amint azt az Eredmények értelmezése pontban is láthatjuk. Úgy tűnik, hogy az idő

előrehaladtával, múlásával csökken a negatív emlékek száma a tanítónő képének felidézése során, egyre pozitívabbakká válnak az érzelmek.

A posteriori eredményként megemlítenénk azt az észrevételünket is, hogy az idő múlásával nemcsak a negatív érzelmek elmaradása és azok pozitívabbá válása figyelhető meg, hanem az is, hogy a személyek hajlamosabbak nem semlegesen viszonyulni, hanem ez fokozatosan csökken: míg a 20 éveseknél 14-en, a 40 éveseknél már 12-en és a 60 évesek esetén már csupán 6-an idéznek fel kevert, úgy pozitív, mint negatív emlékeket a tanítójukról. Tehát észrevehető egy magabiztosabb viszonyulás vagy pozitív, vagy negatív emlékek felidézése, de nem semleges.

2.8. Kutatás korlátai

Adódó hibaforrási lehetőségek a kutatás során az egyéni különbségek, mely nem kontrollálható. Ugyancsak az egyéni különbségekből fakadhatnak a csoportok esetleges nem megfelelő összetettsége. Számolnunk kell ilyen esetekben az emlékezés pontatlanságával, lévén, hogy emlékezet kutatásról van szó.

Továbbá, fontos az is, hogy a vizsgálati személyek milyen mértékben vonódnak be és mennyire veszik komolyan a feladatot. Mindezek a tényezők akadályozhatják a kutatás helyességét és megbízhatóságát.

2.9. Továbbfejlesztési lehetőségek

A jelen kutatás kiegészítendő egy újabb hipotézissel és ennek elemzésével. A kiegészítő feltételezésünk szerint, szabadfelidézés során a résztvevők kevesebb tulajdonságot tudnak felidézni, mint amikor jellemzőcsoportból kell kiválasztaniuk a saját tanítónőjüket meghatározó tulajdonságokat.

Ezen eredmények a szakdolgozat megírása során kerülnek bemutatásra.

Bibliográfia

1. Bender, M., (2006): *Effects of childhood context, implicit motives, and explicit sociocultural orientation on autobiographical memory in pr China, Cameroon and Germany*, University of Osnabrück, Osnabrück, Germany
2. Berntsen, D., Rubin, D.C. (2002): *Emotionally Charged Autobiographical Memories Across the Life Span: The Recall of Happy, Sad, Traumatic, and Involuntary Memories*. *Psychology and Aging*, Vol. 17, No. 4, 636–652
3. Brewer, W.F. (1986): *What is autobiographical memory?* In Rubin, D.C. (Ed.): *Autobiographical memory*, Cambridge: Cambridge University Press
4. Brewer, L., (2006): *Autobiographical False Memories in Younger Adults*, Florida State Universities
5. Brown, G.D.A., Chater, N.(2001): *The Chronological organization of Memory: Common Psychological Foundations for Remembering and Timing* in Hoerl, C. , McCormack, T. (2001): *Time and Memory – Issues in Philosophy and Psychology*, Clarendon Press, Oxford
6. Conway, M.A. (1990): *Autobiographical memory – an introduction*, Open University Press
7. Conway, M.A., Pleydell-Pearce, C. W, (2000): *The Construction of Autobiographical Memories in the Self-Memory System*, *Psychological Review*, Vol. 107, No. 2, 261-288
8. Grenier, J., Cappeliez, P., St-Onge, M., Vachon, J.és mtsaik. (2005): *Temporal references in dreams and autobiographical memory*. *Memory & Cognition*, 33, 2, pg. 280
9. Heaps, Ch.M., Nash, M., (2001): *Comparing Recollective Experience in True and False Autobiographical Memories*, *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, Vol. 27, No. 4, 920-930
10. Hoerl, C. , McCormack, T. (2001): *Time and Memory – Issues in Philosophy and Psychology*, Clarendon Press, Oxford
11. Friedman, W.J., (2001): *Memory Processes Underlying Human’s Chronological Sense of The Past* in Hoerl, C. , McCormack, T. (2001): *Time and Memory – Issues in Philosophy and Psychology*, Clarendon Press, Oxford

12. Friedman, W.J., (2004): *Time In Autobiographical Memory*, Social Cognition; 22
13. Friedman, W.J., (2007): *The role of reminding in long-term memory for temporal order*, Memory & Cognition; Jan 2007; 35, 1
14. Janssen, S.M.; Chessa, A.; Murre, J., (2006): *Memory for time: How people date events*, Memory & Cognition; 34, 1
15. Király, I., (2001): *Kisgyermekes eseményemlékezete*, ELTE BTK Pszichológiai Intézete, Budapest, Pszichológia, (21), 2, 191-201
16. Linton. M. (1986): *Ways of searching and the contents of memory*. In Rubin, D.C. (Ed.): *Autobiographical memory*, Cambridge: Cambridge University Press
17. McKoon, G., Ratcliff, R., Dell, G.S. (1986): *A Critical Evaluation of the Semantic-Episodic Distinction*, Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition, Vol. 12, No. 2, 295-306
18. Nelson, K., Fivush, R., (2004): *The Emergence of Autobiographical Memory: A Social Cultural Developmental Theory*, Psychological Review ,Vol. 111, No. 2, 486–511
19. Robinson, J. A. (1986): *Autobiographical memory: a historical prologue*. In Rubin, D.C. (Ed.): *Autobiographical memory*, Cambridge: Cambridge University Press
20. Robinson, J. A. (1986): *Temporal reference systems and autobiographical memory*. In Rubin, D.C. (Ed.): *Autobiographical memory*, Cambridge: Cambridge University Press
21. Rubin, D.C. (1986): *Autobiographical memory*, Cambridge: Cambridge University Press
22. Pezdek, K., Blandon-Gitlin, I., Gabbay, P., (2006): *Imagination and memory: Does imagining implausible events lead to false autobiographical memories?* Psychonomic Bulletin & Review, 13(5), 764 – 769
23. Roediger, H. L. (1990): *Implicit Memory - Retention Without Remembering*, American Psychologist, Vol. 45, No. 9, 1043-1056
24. Schacter, D.L. (1987): *Implicit Memory: History and Current Status*, Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition, Vol. 13, No. 3. 501-518

25. Schulkind, M.D.; Woldorf, G.M., (2005): *Emotional organization of autobiographical memory*. *Memory & Cognition*; 33, 6
26. Strongman, K. T., Kemp, S. (1991): *Autobiographical memory for emotion*. *Bulletin of the Psychonomic Society*, 29 (3), 195-198
27. Talarico, J. M., Labar, K.S., Rubin, D.C.(2004): *Emotional intensity predicts autobiographical memory experience*. *Memory & Cognition*, 32 (7), 1118-1132
28. Tulving, E. (1993): *What is episodic memory?* American Psychological Society, Cambridge University Press